

VASILE DIACONU, HĂNEȘTI- BOTOȘANI.
MĂRTURII ARHEOLOGICE ȘI ISTORICE (PIATRA NEAMȚ,
EDITURA „CONSTANTIN MATASĂ”, 2010, 165 P.)

Recent, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis* și-a îmbogățit colecția prin apariția celui de-al XXV-lea volum, scris de unul dintre cei mai tineri, dar promițători arheologi din zona Neamțului, atras îndeosebi de mirajul epocii bronzului. Scopul acestei monografii a fost unul de cunoaștere în detaliu a siturilor existente pe teritoriul comunei Hănești și, implicit, noile puncte semnalate să contribuie la creșterea numărului descoperirilor din spațiul județului Botoșani. Ca mod de realizare, simplu dar concis, ea poate fi considerată un model de urmat și pentru ceilalți tineri arheologi, mai ales prin metodele de abordare a siturilor.

Lucrarea este bine concepută, iar în pofida îngustimii sale, autorul nu omite detaliile necesare unei cărți de specialitate, practic nelipsite din munca oricărui arheolog. Din totalul celor 165 de pagini, 118 sunt scrise, iar restul sunt rezervate anexei, care include hărți (fig. 1-11), fotografii alb-negru și desene cu obiecte și planuri (fig. 12-42), precum și câteva planșe color, cu amplasarea siturilor (așezări, tumuli) sau cu piese deosebite (fig. 43-46). În cuprinsul ei găsim capitole destinate cadrului fizico-geografic și implicit condițiilor de trai, istoricului cercetărilor, repertoriului arheologic și, bineînțeles, nelipsite considerații de ordin arheologic și istoric.

Monografia este precedată de **Abrevierile** și **Cuvântul înainte** al autorului, după care este stabilită metodologia de lucru, precizându-se modul și termenii de organizare avuți în vederea pregătirii și definitivării acesteia. Astfel, autorul punctează obiectivele pe care le-a urmărit și pașii efectuați cu scopul evidențierii și valorificării materialelor arheologice, prin descoperirea și analizarea lor. Totodată, V.D. s-a ghidat după o fișă tip (explicată la p.11), rezervată fiecărui obiectiv în parte, conform identificării lui pe teren, menționând felul cercetării (cercetare de suprafață sau sistematică), forma geografică pe care se află amplasat punctul (terasă, bot de deal, bazin hidrografic etc.), repere geografice sau aleatorii (afluenți, puncte cardinale ori diferite imobile), care să reflecte raportul și distanța dintre sit și zona adiacentă (sat-comună, oraș-județ), descrierea materialelor, încadrarea lor culturilor arheologice și implicit datarea cronologică, locul păstrării materialelor (instituția) și bibliografia selectivă.

Întrucât a investigat o microzonă geografică, era necesară stabilirea condițiilor geografice și climatice (relieful, rețeaua hidrografică, vegetația și fauna), care au permis locuirea, pe un interval de timp îndelungat (din preistorie și până în evul mediu/prezent), a zonei Bașeului, de către diferite comunități umane.

Istoricul cercetărilor menționează primele perieghize desfășurate pe valea Bașeului, inclusiv pe teritoriul comunei Hănești, încă din prima jumătate a secolului XX, de către Neculai și Emilia Zaharia. Ulterior, perimetrul amintit a fost în vizorul

mai multor specialiști, iar rezultatele acestora au fost incluse în mai multe articole sau repertorii arheologice, dedicate zonei Moldovei ori numai județului Botoșani.

Bazându-se pe o bibliografie vastă și variată, autorul a încercat să completeze vechile informații cu altele noi și să rectifice, unde a fost cazul, eventualele scăpări. Recunoașterile arheologice de suprafață au dus la verificarea vechilor puncte, deja cunoscute, dar și la identificarea de noi situri pe raza comunei.

Capitolul destinat **Repertoriului siturilor arheologice** a inclus, pe lângă siturile existente, și pe cele găsite de V.D., în cei șase ani de periegeze (2004-2009), fără a mai lua în calcul și descoperirile izolate (îndeosebi de obiecte din silex), care în lipsa unor elemente adiacente nu indicau o locuire îndelungată. Conform fișei tip amintite, au fost descrise 41 de puncte și 12 movile, din care 11 erau cunoscute prin cercetările efectuate până în 1970. La finalul corpus-ului se află un tabel cu încadrarea cronologică a descoperirilor de pe raza comunei Hănești.

În completarea repertoriului, care este bine structurat, autorul oferă amănunte asupra siturilor identificate, prin împărțirea lor pe epoci și descrierea cu lux de amănunte a pieselor, precum și a funcționalității acestora. Așadar, cele mai importante informații ne parvin din capitolul **Considerații arheologice și istorice**, unde arheologul nemțean pune în valoare importanța materialelor, care oferă specialiștilor date de ordin arheologic și istoric. Analiza arheologică îmbină atât rezultatul descoperirilor mai vechi, din periegeze, sondaje ori cercetări sistematice, cu trăsăturile noilor vestigii găsite în periplul său pe teritoriul comunei amintite. Simbioza celor două componente a permis conturarea unei imagini mai clare și mai complete asupra spațiului specificat.

Potrivit lui V.D., cele mai vechi urme de pe valea Bașeului provin din *paleolitic*, iar obiectele de silex (nuclee, lame, străpungătoare, racloare ș.a.) au indicat toate cele trei etape evolutive (paleoliticul inferior, mijlociu și superior). Din cele 13 situri, trei nu sunt datate cu siguranță.

Pentru perioada *eneoliticului* sunt atestate 27 de așezări, surprinse în 23 de puncte, aparținând culturii Cucuteni, fazele A (4 situri), A-B (5 situri) și B (14 situri), câteva fiind neprecizate (4 situri). Dacă pentru paleolitic s-au luat în calcul piesele litice, acum se adaugă ceramica, binecunoscută prin motivele decorative de excepție. Dintre piesele de inventar se pune accent pe un *pumnal de aramă*, cu nervură centrală, longitudinală, ce putea fi prins cu trei nituri într-un mâner de lemn. De tip Pișcolț, obiectul aparține culturii Cucuteni, faza B (p. 57; 137-fig. 19/5 și 164-fig. 46/6).

După o trecere în revistă a perioadei de tranziție, de la eneolitic la bronz, unde nu sunt semnalate descoperiri, autorul se concentrează asupra *epocii bronzului*. Totalul vestigiilor specifice acestei epoci se ridică la 13, zece așezări și trei descoperiri funerare, dintre care nouă stațiuni sunt din bronzul târziu, una neprecizată, iar cei trei tumuli aparțin bronzului timpuriu, fapt argumentat prin cercetarea lor sistematică în 1972. Primul tumul avea cinci sau șase morminte, iar potrivit autorului patru aparțin epocii bronzului, însă sunt descrise doar trei (M3-M5). Din cele trei morminte doar

M3 dispunea de inventar funerar. Al doilea tumul avea patru morminte și doar două sunt din epoca bronzului (M3 și M4, primul fără inventar). Al treilea tumul conținea două-trei morminte, din care unul de epoca bronzului. Dintre obiectele de inventar se remarcă doi butoni din bronz, de la primul tumul (p. 63; 140-fig. 22/6) și toporul de piatră din mantaua celui de-al treilea tumul (p. 64; 140-fig. 22/4). În privința așezărilor, din etapa finală a epocii bronzului, V.D. le împarte în două categorii: cu cenușare și fără cenușare. Conform autorului, din punct de vedere al condițiilor topografice, dar și al intensității locuirii, o așezare de tip Noua putea avea între 4 și 20 de cenușare. Un element interesant este fragmentul de lipitură, descoperit în cenușarul mare al unei așezări, care păstrează impresiuni de degete, dispuse sub forma unui decor, ce orna peretele locuinței. Datorită unei inexactități, trimiterea la figură nu corespunde (p. 66, 141-fig. 23/9, cea corectă fiind la p. 66, 146-fig. 28/9). Dintre piesele deosebite este semnalat un posibil tipar fragmentar (p. 69, 141-fig. 23/3) și un obiect metalic, mai exact o piesă de podoabă din bronz, de tip solar, cu șase raze și un orificiu central, din care s-a păstrat doar jumătate (p. 69, 146-fig. 28/11). Totodată, putem remarca că insistența asupra acestor situri denotă predilecția autorului pentru studierea epocii bronzului și implicit valorificarea materialelor.

Epoca fierului este reprezentată prin 18 situri, dintre care 16 sunt așezări/descoperiri izolate, iar două sunt vestigii funerare. Din totalul lor, 15 obiective aparțin Hallstatt-ului timpuriu sau mijlociu, iar trei sunt specifice La Tène-ului. Potrivit autorului, așezările ocupau suprafețe mici, doar în punctele *Râpa Țurcamului* și *Vatra satului I*, din zona centrală a satului, vestigiile i-au indicat dimensiuni extinse. Întrucât descoperirile funerare erau cunoscute din a doua jumătate a secolului XX, V.D. doar le menționează, indicând poziția chircită a scheletelor și prezența vaselor hallstattiene din inventar. Conform inventarului, ceramica este dominantă, iar printre ornamentele caracteristice perioadei se remarcă unul mai rar întâlnit, constituit din șiruri orizontale de perforații rotunde și orificii incomplete plasate deasupra brâielor (fig. 29/2). În cazul epocii La Tène, descoperirile sunt mai puține, doar trei situri, deja cunoscute specialiștilor, iar printre piese se numără și o monedă macedoneană (tetradrahmă de Thasos), cu efigia lui Alexandru cel Mare.

Pentru **secolele II-V**, în microzona cercetată de-a lungul timpului, autorul semnalează 19 situri (14 așezări și cinci descoperiri funerare), două specifice intervalului II-III și 17 din veacurile IV-V. Mormintele tumulare din secolele II-III se încadrează arealului sarmatic, cu obiecte specifice acestei populații (ceramică, oglinzi metalice, mărgel), dar și cu piese de origine romană (ceramică). Pentru așezările din intervalul IV-V, este remarcabilă întinderea lor pe dimensiuni apreciabile, de peste 2000 m², ipoteză bazată pe criteriul cantității și extinderii ceramicii. Ceramica dominantă este cea a siturilor de tip *Sântana*, în care se distinge și cea de factură romană (ulcioare, amfore, căni). Obiectele de port (vestimentație, podoabă și toaletă) completează inventarele așezărilor și necropolelor din această perioadă. V.D. oferă destule amănunte legate de așezări, conținutul inventarelor, rit și ritual funerar.

Apelând la bibliografia de specialitate, vastă pentru acest interval de timp, autorul reușește să contureze un tablou oarecum general privind viața cotidiană și cea spirituală a comunităților culturii *Sântana*.

În cazul tratării acestei etape surprinde, la prima vedere, comasarea descoperirilor din secolele II-V, deoarece avem de-a face cu trei perioade distincte, una specifică de regulă dacilor liberi (II-III), alta caracteristică culturii *Sântana de Mureș* (secolul IV) și o etapă din componența culturii *Costișa-Botoșana* (secolul V), care au unele aspecte comune, dar și elemente total distincte. Totuși, după lecturarea celor descrise, observăm că avem de-a face cu mici coincidențe, mai exact cu vestigii sarmatice, contemporane celor carpice, situri de tip Sântana, ultimele având ca perioadă finală de datare prima jumătate a secolului V.

Evul mediu timpuriu este slab reprezentat, întrucât cele două descoperiri, din **secolele VI-IX**, nu au permis autorului realizarea unei imagini de ansamblu, ci doar o simplă semnalare. Ceramica rămâne elementul primordial al siturilor, cu mențiunea că în veacurile VI-VII domină ceramica la mână, însă din etapa secolelor VIII-IX situația se echilibrează, iar pe alocuri ceramica la roată este mai numeroasă.

Numărul mic al descoperirilor din **secolele X-XIII** surprinde, întrucât *cultura Dridu* atinge apogeul în secolele X-XI. Însă, autorul aduce ca argument în sprijinul rarelor prezențe faptul că microzona cercetată reprezintă limita nordică a culturii Dridu, pentru spațiul cuprins între Carpați și Prut. Un alt aspect interesant este legat de comparația între cultura Dridu și cea de tip Răducăneni, ultima fiind atestată pe valea Bașeului prin ceramica cu trăsături specifice.

Pentru **secolele XIV-XVI** se apelează și la izvoarele scrise, pe lângă cele nescrise, pentru confirmarea și siguranța datelor istorice. Astfel, documentele medievale atestă existența satului Hănești în secolul XVI. În privința vestigiilor arheologice, datorită numărului redus, doar șapte puncte identificate pe teren, autorul s-a găsit în imposibilitatea de a trage niște concluzii clare, fiind nevoit să apeleze la analiza ceramicii de la Suceava, pentru a generaliza ideea potrivit căreia în veacul al XIV-lea vasele erau arse reducător, iar în secolul al XV-lea arse oxidant.

Pentru **secolele XVII-XVIII** descoperirile arheologice sunt mai multe (11), iar ca dispunere, acestea se concentrează în satele din cuprinsul comunei Hănești. V.D. descrie caracteristicile ceramicii, din siturile respective, ce are smalțul verde sau galben, iar unele fragmente sunt lucrate din caolin.

Aproape fiecare perioadă analizată a fost însoțită de un tabel, pentru simplificarea și înțelegerea informațiilor de către cei interesați.

Un alt merit al autorului este și acela al tratării, chiar și succinte, a problemei **Valului Moldovei de Sus** sau *Troianul*, prin aducerea în discuție a situației stratigrafice, observată în urma taluzării peretelui sudic al Valului. Totodată, el se pune de acord cu alți specialiști, conform cărora, elementul de fortificație amintit se datează în secolul IV.

Concluziile relevă demersurile arheologului nemțean în vederea finalizării

acestei monografii, fapt rezultat prin îmbinarea cercetării de teren cu rezultatele anterioare, preluate din literatura de specialitate. Analiza minuțioasă a microzonei respective a permis autorului să observe o evoluție a comunităților umane din zona Jijiei Superioare și a Bașeului. Contribuția majoră a lui V.D. este aceea a creșterii numărului de situri, de pe teritoriul comunei Hănești, fapt ilustrat de comparația cu perioada dinaintea anilor '70 ai secolului trecut, când erau cunoscute doar 27 de puncte arheologice (așezări, cimitire, tumuli, val de pământ), iar în momentul actual s-a ajuns la 40 de stațiuni și necropole, 12 movile/tumuli (trei cercetați) și un val de pământ. Prin intermediul unei statistici grafice sunt observate etapele mai intens locuite pe teritoriul cercetat, astfel primele trei fiind eneoliticul (23 situri), perioada secolelor II-IV (19) și epoca fierului (18 situri). La cealaltă extremă se află descoperirile specifice tranziției spre bronz (Horodiștea) și cele din a doua parte a mileniului I – început de II. În privința formelor de relief, arheologul V.D. a putut constata preferința comunităților pentru terasele și pantele line ale dealurilor, cu excepția celor din eneolitic, care preferau locurile înalte, apărate natural. Autorul atrage atenția asupra „pericolului” în care se află aceste situri, întrucât sunt expuse anual distrugerilor, prin lucrări agricole și datorită factorilor naturali, problemă cu care, de altfel, se confruntă multe din siturile spațiului românesc, indiferent de regiune. Ca soluție, autorul propune demararea unor cercetări sistematice, cu scopul extragerii unor rezultate spectaculoase din fața unei situații ireversibile.

La compartimentul „anexe” sunt incluse comentariile documentelor medievale, referitoare la existența satelor Borolea și Hănești, care completează datele arheologice. Medievistul care s-a preocupat de interpretarea izvoarelor, inclusiv prin întocmirea arborelui genealogic pentru câteva familii, este Silviu Ceașu, din cadrul Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

Volumul beneficiază de ilustrații, însă prioritare sunt hărțile cu cartografierea tuturor punctelor ori cu fiecare etapă în parte. Desenele sunt bine realizate, respectând normele arheologice, ce-au urmărit redarea strictă a obiectului și mai puțin partea artistică. Fotografiiile alb-negru și color încheie domeniul ilustrațiilor. Nota editorului are menirea de a confirma efortul autorului în redactarea lucrării de față și încrederea în demersurile sale viitoare, privind cercetarea și valorificarea vestigiilor arheologice.

Meritul incontestabil al arheologului V.D. este asigurat de cercetarea minuțioasă a microzonei amintite, iar prin descoperirile sale a completat patrimoniul județean și implicit național. Creșterea numărului de situri a venit într-un moment favorabil pentru specialiștii din zona Botoșanilor, care pregătesc o actualizare a repertoriului arheologic, rămas la stadiul descoperirilor de până la 1974. De asemenea, metoda de lucru abordată (fișele de teren pentru fiecare obiectiv arheologic) înlesnește asimilarea informațiilor.

Cât privesc criticile, nu avem să-i reproșăm decât unele mici neregularități, datorate probabil grabei sau de ordin tehnic, cum ar fi câteva nesincronizări (trimiteri la figuri, p. 66-fig.23/9, corect fig. 28/9), mici scăpări de exprimare (precum,

morminte chircite – p. 70, în loc de schelete chircite), ori de uniformizare (transcrierea cifrelor până la 10 în mod diferit, atât cu litere cât și cu cifre arabe), în rest lucrarea beneficiază de o grafică deosebită și de un aparat critic bine pus la punct.

Credem că periegezele desfășurate de V.D., în cei șase ani (2004-2009), au favorizat cunoașterea de noi situri arheologice, îmbogățirea colecțiilor și implicit valorificarea materialului arheologic, prin intermediul acestei monografii. Un exemplu de urmat, pentru toți tinerii arheologi și cu perspective, care au ambiții și vor să-și urmeze pasiunea, indiferent de obstacolele întâlnite.

George Dan Hânceanu